

Medicinske sestre v narodnoosvobodilnem boju

(Ob petintridesetletnici smrti padle partizanke, med. sestre Pavle Levstek)

POVZETEK. V zgodovinskem zapisu »medicinske sestre Srbije med revolucionarnim gibanjem« je med padlimi tudi ime med. sestre Slovenke Pavle Levstek, partizanke krimskega odreda.

Ob 35. letnici njene smrti opisuje avtorica njeno življenjsko pot. Spominja se je kot kolegice, soborke in svetlega primera zdravstvene delavke. Sestra Pavla Levstek je z delom in s smrtjo izpričala sestrsko požrtvovalnost, partizansko junaštvo in zvestobo svojemu ljudstvu. Umrla je v roški ofenzivi, ko jo je v borbi prerešetal sovražnikov rafal in je od medicinskih sester v Sloveniji edina padla v boju.

NURSES DURING THE NATIONAL LIBERATION WAR. The historical record dealing with the Serbian nurses engaged in the revolutionary war, cites among others Pavla Levstek, a Slovene nurse, who joined the Partisan Krim Detachment. On the 35 anniversary of her death, the author recalls the life of Pavla Levstek, who was her colleague and fellow-fighter during the War and who is a paragon of a health worker. Her work, as well as her death fully reflected her devotion to the nursing profession, her Partisan courage and fidelity to nation. She succumbed, riddled by the burst from the ennemy guns during the offensive of Rog as the only Slovene nurse killed on the battle-field.

Ob obletnicah, ki se jih letos spominjamo, ne smemo pozabiti na edino padlo medicinsko sestvo v Sloveniji, partizanko Pavlo Levstek.

Pavla Levstek se je rodila 19. junija 1919 v Sodražici. Po mali maturi v Kočevju in dveletnem čakanju je bila leta 1936 sprejeta na šolo za medicinske sestre v Beogradu. Tamkaj je prišla v stik z organiziranim mladinskim gibanjem pod vodstvom partije in njeno iniciatorko na šoli, mlado komunistko Malči Podgorškovo, ki je vodila skupino. Pri pogovorih z njimi in ob prebiranju napredne revolucionarne literature je spoznala, kje so vzroki za velikanske socialne razlike med revnimi, pogosto brezposelnimi delavci in bogatini velikega mesta. Čeprav sama ni bila socialno ogrožena, je s svojim tenkim socialnim čutom dojela in osvojila nove poglede na

svet. Spoznala je, kaj je fašizem, ki je v tem času odkrival svoj obraz na bojiščih Abesinije in v republikanski Španiji, ter se zavestno opredelila za protifašistični boj. Ko je policija vdrla na šolo in aretirala Malči Podgorškovo skupaj z ožjo skupino sodelavk konec leta 1937, je občudovala njihovo stanovitno zadržanje pred razrednim sovražnikom, saj jih je videla, ko so se po 25 dneh vse pretepepe vrnile iz zapora. Ta izkušnja je Pavlo uvrstila med simpatizerke KP. Za vselej si je vtisnila v spomin izročilo Malči Podgorškove o podobi in dolžnostih svojega poklica: *»Našemu ljudstvu je potrebna izobražena medicinska sestra, ki zna s svojim strokovnim znanjem in pravilnim vedenjem pridobiti zaupanje ljudi, ki doume potrebe najširših množic in skupaj z njimi teži za boljšim življenjem.«* Na šoli so jo cenili ne le kot odlično učenko, temveč še bolj zaradi njenih lastnosti: delavnosti, vestnosti in toplega, človeškega odnosa do osebnih vrlin, tako zelo iskanih v poklicnem delu medicinskih sester.

Po diplomi leta 1939 se je zaposlila v vojaški bolnišnici v Sarajevu in bila, čeprav mlada, visoko cenjena strokovna moč. Ko so po zlomu stare Jugoslavije bolnišnico zasedli Nemci in ustaši, se jim je umaknila in se bolna, z infiltratom na pljučih, vrnila domov. Hodila se je zdraviti na Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani; tedaj se je kot rojakinja vedno oglašala pri meni in pri med. sestri Milici Salberger, ki sva bili njeni sošolki iz starejšega letnika beograjske šole. Pri naju je dobivala ilegalno literaturo in letake. Bili so hudi časi in zelo težavno je bilo najti zaposlitev tudi medicinskim sestram. Ko sva s sestro Milico razmišljali, kje bi jo bilo mogoče zaposliti, naju je zavrnila, da je v domačem kraju dela dovolj in da bo tam, kjer ni strokovnih moči, še bolj potrebna narodnoosvobodilnemu gibanju. Novembra 1941 se je v domačem kraju povezala z OF in se pridružila krožku organiziranih mladink. Na sestankih konec leta 1941 in v začetku 1942 so šivale triglavke, vezle zastavice, pletle nogavice, razpravljale o dogodkih v svetu in domovini, snovale načrte za nadaljnje naloge in zbirne akcije, ki so vselej dobro obrodile. Narodnoosvobodilno gibanje se je razvijalo in zgodaj spomladi leta 1942 je Pavla usposabljala mladinke za sanitetno službo.

Zaradi zdravljenja je dobila prepustnico za Ljubljano in je lahko po nekaj dni ostajala pri svoji sestri Malči, ki je imela v solastništvu trgovinico z živili v »Rdeči hiši«. Pri njej je med. s. Milica Salberger organizirala eno prvih intendantskih skladišč OF in javko — »kontakt« za aktiviste, kot smo takrat govorili. Da bi delovali nemoteno, se je Malči s trgovsko vajenko Marijo — Majdo Šilc, kasneje narodno heroinjo, preselila v ulico Na Peči na Kodeljevem. Tu so se skojevke in druge mladinke Poljanskega kvarta (poleg Majde Šilc še Zora Grebenšek, ilegalka Vida Ferlež, Nada Kovačič in Stana Hočevar) shajale na tečaje prve pomoči, ki smo jih kombinirale s prebiranjem ilegalne literature in političnimi urami. Sem je rada zahajala in sodelovala tudi Pavla. Bila je vedrega značaja, vendar ne hrupna, vedno nasmejana, hkrati pa zelo preudarna in zatopljena vase. Zato nas je iznenadilo, ko je na nekem našem sestanku v aprilu 1942 odločno pribila, da bo ob prvi priložnosti odšla v partizane, zdaj ko si je zazdravila pljuča. Sklep je izpolnila kaj kmalu. V maju, ko so partizani zavzeli Sodražico, je stopila v III. Abijevo četo Krimskega odreda. To je bil čas vznesenega bojnega poleta, ko je nastajalo prvo osvobojeno ozemlje v takratni »Ljubljanski provinci«. V začetku junija je odšla s četo na položaje nad Želimljem. Ker ni bilo v bližini zdravnika,

je Pavla dajala izdatno zdravstveno pomoč tudi civilnemu prebivalstvu. Na tem terenu, v vasi Gradišče, se je izkazala tudi za sposobno porodno pomočnico. Med prebivalstvom so se začele širiti garje in črevesne bolezni, zato je Pavla ukrepala. Po kurirki — domačinki kmetici mi je poslala pošto in »naročilnico« za zdravila. Čez nekaj dni sva z dr. Tonetom Krisperjem na dvorišču Okrožnega urada naložila na zapravljivček zalogo zdravil, več balonov žveplene tekočine, maž, zavojev in osnovne kirurške instrumente, ki jih je — skrite v slami — kmetica s konjsko vprego srečno prepeljala iz blokirane Ljubljane. Pavla je odbrala zdravila in sanitetni material ter napolnila nahrbtnik., Odtlej se je tovariši iz odreda spominjajo kot nežnega dekleta z ogromnim nahrbtnikom na ramah, ki ga ni zaupala nikomur. Prav ta nahrbtnik pa je postal v veliki meri usoden za njeno življenje . . .

15. junija 1942 so Italijani s silovito premočjo odbili napad krimskega odreda na Iško; to so bili prvi nastopi italijanske ofenzive. Odred se je izmikal močnemu ognju na Travno goro, od tod pa so, razdeljeni v majhne skupine, krenili v različne smeri. Pavla je bila v skupini, ki je odšla v Belo vodo nad Loškim potokom. Od tod se je napotila v bližnjo vas Travnik, da bi si ogledala položaj, in tamkaj srečala prestrašene ženske, ki so pobegnile pred pobesnelimi sovražniki iz njenega razrušenega rojstnega kraja Sodražice. Povedale so ji, da velikanska vojska Italijanov, ki jih domačini — belogardisti — vodijo po skrivnih poteh, pretika vse kotanje, grmovje in išče sledi za partizani. Med begajočimi ženskami je bila tudi moja mama; stisnila je Pavliki v roke salamo in kruh ter ji zaupno svetovala hišo, v katero naj se zateče in bo sprejeta kot domača hči. »*Ne smem in ne morem pustiti tovarišev,*« je bil njen odgovor, kakor mi je pozneje sporočila mama. »Ko se je vrnila v partizansko taborišče in med nas razdelila prineseni priboljšek«, pripoveduje njena soborka Ančka Devetakova, »so Italijani že požigali vas Hrib v Loškem potoku. Noč smo prebili na robu gozda, še pred prvim svitom pa smo se umaknili na hrib Mošnjevc. S tov. Jerasom pa sva se namenila po makarone, da bi se po dolgem času okrepcali s toplim obrokom. Tedaj je za našim hrbtom počil strel in zadel stražarja. Skočili smo na noge, zgrabili orožje in pritekli na rob jase, ki se je strmo spuščala v kraško globačo. Edini izhod je bil skok čez 7 do 8 metrov visoko skalovje, od tam pa nagel umik v bližnjo goščo. Prišli smo do roba in skočili. V tem je Pavla s pretežkim nahrbtnikom za hip obstala in se prestopila, da bi lažje odskočila. Takrat pa jo je zadel strojnični rafal v hrbet in jo vrgel med skale. Ni ji bilo več pomoči, nismo je mogli niti odvreči. Šlo je za sekunde. Tedaj je drugi rafal prebil čeljust komandantu bataljona tov. Srečku, ko je že odskočil«.

Štiri dni za tem so poleg tega kraja postrelili 22 fantov in mož. Domačini so na kraju zločina takrat zagreblji tudi Pavlo in Srečka.

Ko hodimo po poteh spominov v te kraje, ki so prepojeni s krvjo borcev za svobodo, se spomnimo tudi na svetel primer partizanke, mlade revolucionarke, med. sestre Pavle Levstek, ki je s svojo smrtjo in zadnjim sporočilom — »Tovarišev ne smem in ne morem pustiti!« — izpričala sestrsko in tovariško požrtvovalnost, partizansko junaštvo in zvestobo svojemu ljudstvu. Mladi rod medicinskih sester naj spozna in globoko v srcu ohrani spomin na borko, padlo v roški ofenzivi in edino v borbi padlo medicinsko sestro v Sloveniji.